

Arvoituksellinen Kuningatar Kristiina | Maailmankirjat

Riikka Ala-Hakula

Peter Englund : Kuningatar Kristiina – Elämäkertä (Silvermasken – En kort biografi över drottning Kristiina)

suom. Rauno Ekholm (2007)

Kuningatar Kristiinan identiteetin kiehtova arvoitus

Ruotsalaisen 1600-luvulla eläneen kuningatar Kristiinan värikäs metamorfoosien täyttämä elämä tuntuu vuosisadasta toiseen olevan ehtymätön inspiraation lähde kirjailijoiden ja historioitsijoiden keskuudessa. Tämän kosmopoliitti naishallitsija, joka yleisestä mielipiteestä välittämättä ja aikalaisiaan järkyttäen ensin luopui Ruotsin kruunusta, ja sen jälkeen kääntyi katoliseen uskoon ja muutti Roomaan – kerää yhä ympärilleen asialle vihkiytyneitä – joita hänen identiteettinsä moniulotteisuus pitää tahmeassa otteessaan. Kristiina tuntuu ikään kuin todistavan Derridan väitteen siitä, että merkitys pakenee aina, logosta on mahdoton lopulta saavuttaa. Tämä on totta, kun puhutaan Kristiinan identiteetistä. Yhden johtolangan selvittäminen kuningattaren elämästä levittää tutkijan eteen aina uusia vihjeitä sisältävän arvoituksien verkon. On vain valtava määrä kuningattaren elämää koskevaa aineistoa: keskeneräinen omaelämäkertä, kirjeitä, aforismeja, valtiollisia asiakirjoja, teatterikappaleita, muotokuvia, maalauksia, oopperoita, fiktiota, historiankirjoitusta – joiden pohjalta jokainen asialle omistautunut voi konstruoida mieleisensä henkilökuvan Kristiinasta painottamalla haluamiaan näkökulmia.

Tunnettu ruotsalainen historian popularisoija Peter Englund on halunnut nostaa esiin oman näkökulmansa Kristiinasta. Se eroaa muusta Kristiina-kirjallisuudesta mielenkiintoisella tavalla – arkisuudellaan. Tämä ei tietenkään ole yllättävää kirjoittajalta, joka on aiemminkin kirjoittanut historian katvealueen ilmiöistä. Esseekokoelmassa *Hiljaisuuden historia* (2004) historian dosentti kertoo paperiliittimien, silmälasien ja ruuvimeisselin kaltaisten jokapäiväisten esineiden menneisyydestä. Barokin roolileikkien aikana eläneen Kristiinan kuvauksessa arkinen vivahde nousee harvoin esiin. 1600-luvun allegorioita ja symboleita hyödyntävä taide on jättänyt lähtemättömän vaikutuksen hänen henkilökuvaukseensa. Milloin kuningatar on nähty sotataidon, viisauden ja taiteen jumalattaren Minervan ilmentymänä, milloin neitsytjumalatar Dianan kaltaisena. Toisinaan hänen on ajateltu edustavan luonteenpiirteiltään rauhan jumalatar Sofiaa. Se ei ole haitannut, että nämä kolme jumalatarta edustavat keskenään täysin ristiriitaisia ominaisuuksia. Peter Englundin korostama arkisuus luo Kristina-kuvaukseen viehättävää rauhallisuutta ja hengähdystauon jokaiselle, joka on lumoutunut selvittämään tämän siniverisen kameleontin identiteettiä. On hyvä, että joku muistuttaa Kristiinan inhimillisestä puolesta.

Kosmopoliitti taiteiden ja tieteiden suojelija – joka opiskeli niin ahkerasti, että opiskelun vaikutuksista hänen terveydentilaansa huolestuttiin

Englund kuvaa elämänkerrassa seikkaperäisesti miten Kristiina hankki itselleen laajat kansainväliset suhteensa. Muutto Roomaan auttoi toki osaltaan asiaa, mutta hän aloitti kansainvälisten suhteittensa luomisen jo Ruotsin aikoina varsin nuorena. Vähäinen arvo ei ollut hänen kielitaidollaan ja valtavalla kiinnostuksellaan tieteisiin ja taiteisiin. Hän oli kirjeenvaihdossa useiden aikansa tiedemiesten ja taiteilijoiden kanssa. Pascalin ja Jean Louis de Guiz Balzacin kanssa Kristiina kirjoitti sujuvasti ranskaksi. Kristiinan opiskeluinto sisältyi niin kiivaita kausia, että jossain vaiheessa hovissa huolestuttiin niiden vaikutuksesta hänen terveydentilaansa. Kristiina kutsui myös useita maineikkaita tiedemiehiä Ruotsin hoviin. Heistä kuuluisimpia oli Descartes, joka ei ikinä palannut valtiovierailultaan Ranskaan, vaan kuoli Tukholman koleassa mannermaisessa ilmastossa. Sitä ennen hän oli kuitenkin ehtinyt kirjoittamaan Kristiinalle ohjesäännöt tiedemiesten keskusteluja varten. Kristiina perusti jo seuraavana keväänä Ruotsin ensimmäisen akatemian. Myöhemmin Roomassa hän perusti useita akatemioita. Hänen merkitystään Ruotsin tieteelliselle ja taiteelliselle kehitykselle ei voida väheksyä. Englund kuvaa Kristiinan akatemian istunnoissa kävelleen usein hermostuneena edestakaisin ja puhuneen kiihkeästi jostain häntä kiinnostaneesta aiheesta. Taas Englund rikkoo kuvauksen myyttisestä kosmopoliitista kuvaamalla tarkasti Kristiinan arkista ja inhimillistä tapaa. Hän vie tarkalla aistikuvauksellaan lukijan vuositojen taakse seuraamaan Kristinaa akatemian saleissa.

Kuolema kohtaa kruunustaan luopuneen kuningattarenkin

Elämänkerta nostaa esiin 1600-luvulla eläneen lihaa ja verta olevan naisen, joka koki elämänsään useita poliittisia ja taloudellisia vastoinkäymisiä – puhumattakaan henkilökohtaiseen rakkauselämään liittyvistä pettymyksistä, joista vähäisin ei ollut kardinaali Azzolinon viileä suhtautuminen Kristiinan rakkaidenosoituksiin hänen Rooman aikanaan. Kristiinan poliittisia virheitä ja onnistumisia, jatkuvaa rahapulaa ja sappikiven ja diabeteksen heikentämää terveyttä kuvataan tavalla, joka tekee hänestä syvästi inhimillisen ja helposti samaistuttavan hahmon. Englund näyttää myös Kristiinan kuoleman yksityiskohtaisesti kirjassaan. Tätä aihetta näkee käsiteltävän harvoin Kristiina-kirjallisuudessa. Yleensä keskitytään pohtimaan syitä Kristiinan erikoisille elämänaikaisille valinnoille. Kerronta viidään näyttävästi perimmäisen inhimillisen tapahtuman äärelle, johon ei enää vaikuta valta-asema, kosmopoliittisuus, maineikkaat opettajat ja oppineisuus. Kuoleman äärellä Kristiinan identiteetistä lumoutunut tutkija on vihdoinkin kuningattaren kanssa samalla viivalla.

” Pienessä, räikein seinä- ja kattomaalauksin koristellussa huoneessa oli ollut Azzolino – hänkin sairas -, joitakin nunnia, lääkäri ja pater. Pappi yritti useilla eri kielillä – latinaksi, saksaksi, ranskaksi – saada yhteyttä häneen. Lääkäri kokeili häneen sitten moksa: ihon pinnalle niskaan pantin vähän taulaa joka sytytettiin. Mikään ei auttanut. Hän vajosi yhä syvempään tiedottomuuteen. Kuolinkamppailu oli hiljainen ja kesti puoli tuntia. Viimeinen elonmerkki oli, kun hän kohotti vasemman kätensä kohti kaulaa. Sitten kaikki oli ohi. Kello oli kaksitoista päivällä huhtikuun 19. päivänä 1689.”

Voiko kuningatar Kristiinaa ymmärtää hänestä kertovan tarinan avulla?

Kristiinan henkilöhaamo herättää identiteettiin liittyviä kysymyksiä, jotka tuntuvat askarruttavan aikakaudesta riippumatta. Englund pohtii kirjassaan sitä, onko tarina oikeastaan hyvä tapa yrittää ymmärtää jotain ihmistä. Tarina keskittyy aina käännekohtiin, nostaa esiin merkittävämmiltä vaikuttavia tapahtumia ihmisen elämästä, ja jättää taustalle jotain olennaista ihmisyyteen liittyvää – useisiin elinpäiviin liittyvän arkisuuden ja tylsyyden. Englund itse on onnistunut nostamaan näitä arkisia piirteitä esiin Kristiina kuvauksessaan hänen elämänsä käännekohtien kuvauksen ohella. Toinen nykyajan ihmistä koskettava kysymys, joka nousee esiin tarkasteltaessa Kristiinan elämäkertaa on, milloin individualismi menee liian pitkälle. Tämän hetken globalisoituvassa maailmassa, jossa ihmisen yksilöllisyyttä korostetaan jo perheen ja avioliiton kaltaisten pienyhteisöiden kustannuksella, Kristiinan hahmolla on ehkä jotain opetettavaa. Englundin elämäkerta Kristiinasta muistuttaa, että vaikka ihminen onnistuisi rakentamaan itselleen elämänsä aikana useita mielenkiintoisia identiteettejä, hän on lopulta aina myös heikko – viimeistään kuolinvuoteellaan. Samalla tavalla kertomus identiteetistä – jota nykyaikana kannustetaan luomaan kullutushyödykkeiden avulla ja omaan esteettiseen makuun nojaten – on aina tarina, fiktiota. Tämän tarinan taustalla ihmisessä on jotain muiden ihmisten kanssa syvästi samanlaista, miltä ei kannata sokeutua.

Sormiluiden lisäksi haudasta paljastuivat kuningattaren monet kasvot

Vaikka Englund hieman siirtääkin syrjään Kristiinan ympärillä olevaa myyttistä verhoa ihmillisellä kuvauksellaan, hän ei vie lukijalta myytin selvittämisen iloa. Kristiinan hauta avattiin 1960-luvulla Kristiina-tutkijoiden toimesta. Yksi olennainen syy hautarauhan rikkomiseen oli maailmaa askarruttanut kysymys siitä, oliko Kristiina todella nainen. Se varmistui, mutta paljon kysymyksiä kuningattaren elämästä jäi avoimeksi. Kristiinan elämäkerta päättyy hautaa kuvaavaan sitaattiin, joka nostaa hänen henkilökuvansa taas myyttiselle tasolle. Lukijalla on mahdollisuus nähdä aina erilainen kuva Kristiinasta, riippuen mistä näkökulmasta kameleonttikuningatarta haluaa tarkastella.

“Kun sargofagin painava marmorikansi oli nostettu pois, nähtävissä oli hyvin yksinkertainen arkku, murentunut, repaleinen, valkoisen homeen ja varisseen muurilaastin peittävä. Komea hautajaisvaate oli ajat sitten maaton hauraaksi, punaruskeaksi aineeksi, jossa kimmelsi brokadin ja pitsin palasia. Osittain hajonneista käsineistä pilkisti esiin yksittäisiä valkoisia sormiluita. Joitakin ohuita, tummanruskeita hiuskiehkuroita pisti esiin otsalta. Valtikka, joka lepäsi tyhjien käsineiden otteessa, oli kuitenkin ruostumaton, samoin kullattu kruunu. Parhaiten oli säilynyt hopeanaamio. Merkillistä siinä on, että ilme vaihtelee sen mukaan mistä katsoo. Yhtäältä se näyttää levänneeltä, toisaalta katkeralta. Vinosti takapäin katsoessa se näyttää hymyilevän.”